

1. *Astrodaucus orientalis* (L.) DRUDE – dejvot vý-
chodní

Astrodaucus orientalis (LINNAEUS) DRUDE in ENGLER et PRANTL Natürl. Pfl.-fam. 3/8:157, 1898. – Syn.: *Caucalis orientalis* L. Sp. Pl. 241, 1753. – *Daucus pulcherrimus* (WILLD.) KOCH ex DC. Prodr. Regni Veg. Syst. Natur. 4:210, 1830. – *D. orientalis* (L.) DRUCE Rep. Bot. Soc. Exch. Club Brit. Isles III. 5:417, 1914.

Lodyha přímá, 40–60 (–100) cm vys., většinou větvená. Listy v obrysu trojúhelníkovité, úkrojky posledního řádu úzce čárkovité, žlábkovité; přízemní listy řapíkaté, lodyžní na rozšířených pochvách přisedlé. Okolíky z 8–15 okolíčků, stopky až 10 cm dl. Kališní cípy trojúhelníkovité, špičaté; ko-

runní lístky bílé nebo žlutavě bílé, na vrcholu hluboce vykrojené, vnější zvětšené, až 5 mm dl. Merikarpia 5–6 mm dl., ca 3 mm šir., světle žlutá. V–VI. Tf.

$2n = 20$ (extra fines)

Zřídka zavlékaný, popř. dlouhodobě zdomácnělý druh (Velká Chuchle od r. 1847 KLEMENS, cf. ČELAKOVSKÝ 1873, poslední doklad KRAJINA et SILLINGER 1933 PRC; Mladá Boleslav, ČIHULA 1888 PRC; potok Kocába u Štěchovic, DOMIN 1914 PRC). Původní na Ukrajině a v j. části evropského Ruska, v Zakavkazsku, Malé Asii a Íránu, zavlčený např. v Moskvě, Vilniusu a v Terstu.

5. *Caucalis* L. – dejvorec *)

Caucalis LINNAEUS Sp. Pl. 240, 1753.

Lit.: HOLUB J. (1964): Miscellanea ad floram čechoslovacum pertinentia (1.–17.) Acta Horti Bot. Pragensis 1963:47–59, 1963 [Caucalis p. 50]. – HEYWOOD V. H. (1961): On the identity of *Caucalis platycarpus* L. and *C. daucoides* L. Agron. Lusit. 22:11–13. – CANNON J. F. M. (1967): Short notulae: The generic limits of *Caucalis* and *Torilis*. Feddes Repert. 74:36–37. – FERNANDES R. B. (1967): Sur l'identification et la typification de *Caucalis daucoides* L. et de *Caucalis grandiflora* L. Bol. Soc. Brot. 41:359–407. – KUBÁT K. (1981): Červená kniha vyšších rostlin Severočeského kraje [Caucalis p. 49–52]. Litoměřice.

Jednoleté byliny. Lodyhy rozestále větvené, štětinaté nebo řídce chlupaté. Listy 2(–3)× zpeřené, dolní krátce řapíkaté, ostatní přisedlé na rozšířené pochvě. Okolíky ± ploché, chudé, složené z 2–5 okolíčků, postavené zdánlivě proti listu; obal chybí nebo jen z 1–2 listenů, obalíčky vyvinuty. Kalich až do 1/2 členěný; korunní lístky dvoulaločné až dvouklané (často asymetricky), u okrajových květů nevýrazně paprskující, v zářezu protažené v kopinatý, dovnitř zahnutý cíp; čnělky velmi krátké, ukryté v krátce kuželovitém stylopodiu. Dvounažky v obrysu eliptické, nezploštělé, na průřezu ± oblé, karpofor jen na vrcholu rozdělený; merikarpia s nápadně vyvinutými sekundárními žebry pokrytými 1–2 řadami ostnů a nevýraznými žebry hlavními; 3 hřbetní hlavní žebra obvykle štětinatě chlupatá, 2 vnitřní ke karpoforu obrácená lysá; sekreční kanálky po 1 ve valekulách a 2 na komisurální straně. – 5 druhů rozšířených převážně ve Středozemí, 1 druh v z. části Severní Ameriky. – Entomogam. Zoochor.

1. *Caucalis platycarpus* L. – dejvorec velkoploď
Tab. 61/2

Caucalis platycarpus LINNAEUS Sp. Pl. 241, 1753. – Syn.: *Caucalis daucoides* L. Syst. Natur., ed. 12, 205, 1767 non L. Sp. Pl. 241, 1753. – *Daucus lappula* WEBER in WIGGERS Prim. Fl. Holsat. 23, 1783. – *Caucalis lappula* (WEBER) GRANDE Bull. Orto Bot. Napoli 5:194, 1918. – *Orlaya daucoides* (L.) GREUTER in GREUTER et RECH. Boissiera 13:92, 1967.

Kořen tenký, úzce větvenovitý, nevětvený, světlý. Lodyha přímá, (7–)10–30 cm vys., obvykle již v dol. 1/3 rozložitě větvená, hranatá, v hor. části rýhovaná, roztr. štětinatě chlupatá. Listy dolní řapíkaté, s řapíkem v dol. 1/2–2/3 znenáhla rozšířeným v plochou pochvu, střední a horní s čepelí přímo nasedající na rozšířenou pochvu; pochvy s blanitým, plochým, ± hustě brvitým okrajem; čepel v obrysu trojúhelníkovitě vejčitá, obvykle 2×

zpeřená, lístky v obrysu vejčité, tupé, dolní často dl. řapíkaté; lístečky peřenoklané až peřenodílné v 2–4 mm dl., úzce kopinaté, obvykle celokrajné úkrojky; větvena čepelí obvykle brvitě chlupatá. Okolíky koncové, často však zdánlivě postranní (proti listu stojící), složené jen ze 2–3(–5) okolíčků; obal chybí nebo jen z 1–2 malých bylinných listenů, obalíčky ze 3–5 kopinatých, řídce štětinatě brvitých listenů; stopky okolíčků i květní stopky ostře hranaté a drsné. Kališní cípy vejčité kopinaté, 1,0–1,5 mm dl.; korunní lístky v obrysu šir. obvejčité, dvoulaločné až dvouklané (často asymetricky), 1,5–2,0 mm dl. a šir., lysé, bílé nebo vzácně narůžovělé. Merikarpia 6–12 mm dl. a (bez ostnů) 4–6 mm šir., žlutohnědá, se 4 nápadně vyvinutými vedlejšími žebry, na bázi přes 1 mm šir., buď jenom vypouklými, nebo častěji protaženými

*) Zpracoval L. Hrouda

Tab. 61: 1 *Orlaya grandiflora*, 1a – báze lodyhy s kořenem, 1b – listen, 1c – plod. – 2 *Caucalis platycarpus*, 2a – *C. platycarpus* subsp. *platycarpus*, plod, 2b – *C. platycarpus* subsp. *muricata*, plod.

v až 3 mm dl. vzhůru zahnuté ostny, nepravidelně rozestávající a vytvářející tak zdánlivě na žebru více řad. V–VII. Tf.

2n = 20 (extra fines)

Ekologie a cenologie: Význačný teplomilný plevel polí, vinic a mladých úhorů, řidčeji na rozvolněných stepních stanovištích, vesměs na suchých, vápnitých, živinami bohatých půdách, na bazických podkladech, v chladnějších polohách vzácně a výhradně na vápenci. Diagnostický druh svazu *Caucalion lappulae*.

Rozšíření v ČR: Druh náleží ke skupině teplomilných plevelů s rychlým úbytkem výskytu zejména v letech 1970–1990; v současnosti vzhledem k úbytku užívání herbicidů počet jeho lokalit mírně stoupá, přesto však náleží dosud ke kriticky ohroženým taxonům naší květeny.

Celkové rozšíření: Jižní, z. a stř. Evropa, Ukrajina, Krym, Kavkaz; Turecko a s. Írán; na sever do Anglie, j. Dánska a na z. Ukrajinu; v s. části areálu zavlečen, často jen přechodně. – Mapy: MEUSEL et al. 1978:321.

- 1a Sekundární žebra dvounažek protažena v dlouhé, vzhůru zahnuté ostny, ± delší než průměr merikarpia . . . (a) subsp. *platycarpus*
b Sekundární žebra dvounažek tupá, s nejvýše 1 mm dl. rovnými tuhými štětinami, výrazně kratšími než průměr merikarpia (b) subsp. *muricata*

(a) subsp. *platycarpus* – dejvorec velkoplodý pravý

Exsikáty: TAUSCH Herb. Fl. Bohem., no 645. – Extra fines: Fl. Rom. Exs., no 1299.

Dvounažky se sekundárními žebry ze široké báze protaženými v až 3 mm dl., vzhůru zahnuté ostny; žebra vyšší, než je průměr vlastního merikarpia, merikarpia na průřezu ± kruhovitá.

Rozšíření v ČR: Archeofyt, v minulosti dosti hojný, dnes dosti vzácný, zejména v polních kulturách v teplých oblastech státu (sz., stř. a v. Čechy, stř. a j. Morava), v planárním a zejména kolinním stupni; jinde jen ostrůvkovitě na vápnitých podkladech (Předšumavské vápence, Křivoklátsko) nebo pomíjivě zavlečen. Δ

6. *Orlaya* HOFFM. – paprška *)

Orlaya G. F. HOFFMANN Gen. Pl. Umbell. 58, 1814.

Jednoleté, téměř lysé byliny. Listy dl. řapíkaté, 2(–3)× zpeřené. Okolíky složené z 5–10 okolíčků, ± ploché, obal i obalíčky vyvinuty. V okolíčku obvykle jen 2–4 květy oboupohlavné, ostatní samčí; okrajové květy nápadně paprskující; kalich s 5 šídlovitými cípy, čnělka zdělí semeníku, stylopodium ploché,

T: ve všech fyt. o. – M: 24. Hor. Poohří (Kynšperk), 30. Jesen.-rak. ploš. (Lužná), 31. Plz. pah. (Plzeň), 32. Křivokl., 35b. Hořov. kotl. (Libomyšl), 37. Šum.-novohr. podh. (jen b. Suš.-horaž. váp., f. Strak. váp. a l. Českokr. Předšum.), 41. Stř. Povlt. (Petrovice), 60. Orl. opuky (Peklo nad Zdobnicí), 68. Mor. podh. Vysoč. (Náměšť nad Oslavou; údolí Jihlavy u Třebíče; Veverská Bitýška), 76. Mor. brána (Chomýž), 83. Ostr. pán. (Karviná, pravděpodobně zavlečen), 84. Podbesk. pah. (Staříč u Místku; Český Těšín, pravděpodobně zavlečen).

Celkové rozšíření: Jižní, z. a stř. Evropa, Blízký východ.

(b) subsp. *muricata* (ČELAK.) HOLUB – dejvorec velkoplodý osténkatý Tab. 61/2b

Caucalis platycarpus subsp. *muricata* (BISCHOFF ex ČELAKOVSKÝ) HOLUB Acta Horti Bot. Pragensis 1963:50, 1963. – Syn.: *Caucalis muricata* BISCHOFF Delect. Sem. Horto Bot. Heidelberg 1839:4, 1839, non CRANTZ 1767. – *C. daucooides* var. *muricata* (BISCHOFF) GREIN. et GODR. Fl. Fr. 1:678, 1848. – *C. daucooides* subsp. *muricata* (BISCHOFF) ČELAK. Prodr. Fl. Böhmen 3:583, 1875. – *C. bischoffii* KOZO-POLJANSKIJ Bull. Soc. Imp. Natur. Moscou, ser. n., 29:153, 1916.

Dvounažky se sekundárními žebry tupě zaoblenými až uťatými, pokrytými jen krátkými (do 1 mm), někdy osténkatými štětinami; žebra nižší než je průměr merikarpia, merikarpia na průřezu polokruhovitá.

Rozšíření v ČR: Velmi vzácně v nejteplejších oblastech sz. a stř. Čech (mezi Prahou a Děčínem); ojediněle na j. Moravě. Převážně v planárním, vz. v kolinním stupni (max: Litoměřicko, mezi Pokraticemi a Hradištěm, ca 300 m). Δ

T: 4. Loun.-lab. střed. (Litoměřice; mezi Pokraticemi a Hradištěm; Třeboutice – všechny lokality †), 5. Terež. kotl. (Keblice), 7. Středočes. tab. (Vrbka u Budyně; Nabdín u Velvar, †; Pchery, †; Dřínov, †; Zdiby, †), 16. Znoj.-brn. pah. (Ivančice, †).

Ve většině případů se jedná o starší údaje; poddruh je vázán na polní kultury a jeho výskyt byl v mnoha případech pravděpodobně pouze dočasný.

Poznámka: Mezi oběma poddruhy se vyskytují v rámci areálu roztroušeně přechodné typy s intermediárními typy plodů; z našich dokladů je možno k těmto typům přičíst některé rostliny z okolí Litoměřic a Velvar. Existence těchto typů podporuje hodnocení taxonů pouze na úrovni poddruhu, nikoli samostatného druhu (cf. např. HLAVÁČEK et al. in Fl. Slovenska 4/1:374–378, 1984).

Celkové rozšíření: Jihovýchodní Evropa, Přední Asie, Krym.

*) Zpracoval L. Hrouda